

Review of Research

International Online Multidisciplinary Journal

Volume - 7 | Issue - 7 | April - 2018

5.2331(UIF) 2249-894X

कर्मयोगी अंकुशराव टोपे समर्थ सहकारी साखर
कारखान्याच्या साखर उत्पादना व उतारा प्रवृत्तीचा
अभ्यास

२००६ -०७ ते २०१५ -२०१६

डॉ. बी. आर. गायकवाड

डॉ. बी. आर. गायकवाड

280

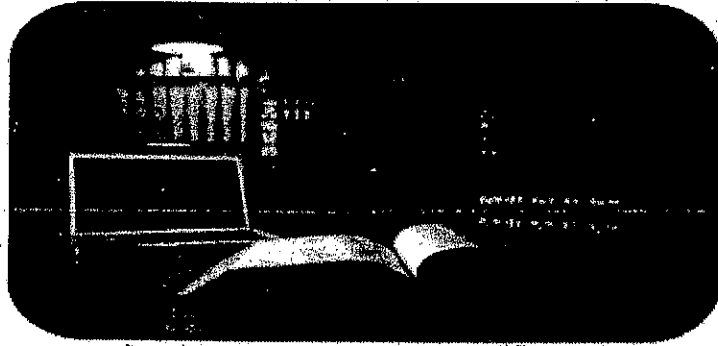
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, सहकारी कारखाने, अहमदनगर, महाराष्ट्र, भारत

संपर्क: सहकारी कारखाने, अहमदनगर, महाराष्ट्र, भारत. ई-मेल: ashok.yalkaldevi@gmail.com

Editor - in - Chief - Ashok Yalkaldevi

ISSN NO:- 2249-894X Impact Factor : 5.2331(UIF) Vol.- 7, Issue - 7, April-2018

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1	"कर्मयोगी अंकुशराव टोपे समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या साखर उत्पादन व उतारा प्रवृत्तीचा अभ्यास " 2006-07 ते 2015-2016 डॉ. बी. आर. गायकवाड व प्रा. के. एम. नवखडे	1
2	गुजरात राज्य के उच्च प्राथमिक स्तर (कक्षा 6 से 8) के सामाजिक विज्ञान पाठ्यपुस्तक की विषय वस्तु में समाविष्ट मूल्योका विश्लेषण डॉ. धीरज परमार	5
3	Comparative Study Of Hospitality And Transport Services Of Between Two Districts In South Konkan Dr. Ajay Bhamre and Khot Subhash Shamrao	10
4	Destination Branding In Uttrakhand: An Analytical Study Of Tangible And Intangible Factors Dr. Akshat Dubey and Mr. Vaibhav	19
5	An Effect Of Socio-Economic Status, Family Climate And Socio-Emotional School Climate On Urban Secondary School Adolescent Girls Empowerment Dr. Ashokkumar B. Surapur	32

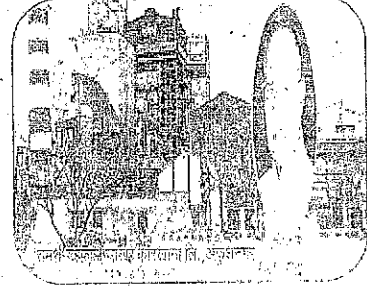

“कर्मयोगी अंकुशराव टोपे समर्थ सहकारी साखर कारखान्याच्या साखर उत्पादन व उतारा प्रवृत्तीचा अभ्यास ” 2006-07 ते 2015-2016

डॉ. बी. आर. भायकवाड¹ व प्रा. के. एम. नवखडे²

¹अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, मत्स्योदरी शिक्षण संस्थेचे अंकुशराव टोपे महाविद्यालय, जालना.

²सहायक प्राध्यापक, मॉडेल कॉलेज, चानसावंगी, जि. जालना

प्रस्तावना:

महाराष्ट्र हे कृषी प्रधान राज्य असल्यामुळे कृषी क्षेत्रातील सहकारी तत्वावर उभी असलेली साखर कारखानदारी ग्रामीण विकासाची केंद्रबिंदू ठरली आहे. या सहकारी चळवळीमुळे ग्रामीण भागात शेती, उद्योग, शिक्षण, रस्ते, दळणवळण, सामाजिक व सांस्कृतिक बाबामध्ये मोठया प्रमाणात वृद्धी झाली. महाराष्ट्र राज्यात सहकारी साखर कारखानदारी ही राज्याच्या आर्थिक सामाजिक, सांस्कृतिक व राजकीय विकासाची प्रतिक ठरलेली आहे. राज्यात पहिला सहकारी साखर कारखाना प्रवसनगर ता. श्रीरामपुर येथे 1948 ला 'प्रवरा सहकारी साखर कारखाना' या नावाने सुरु झाला. या सहकारी साखर कारखान्याच्या यशाने राज्यातल्या उस उत्पादकामध्ये, अधिकाधिक सहकारी साखर कारखाने संघटीत करण्याची प्रचंड प्रेरणा निर्माण झाली. अशा परिस्थितीमध्ये साखर उद्योग हा ग्रामीण क्षेत्रामध्ये मोठया प्रमाणावरील सुसंघटीत असा एकमेव उद्योग बनत गेला. ज्या ग्रामीण भागामध्ये मोठे साखर कारखाने उभारले गेले त्या भागाच्या सामाजिक जीवनाचा केंद्रबिंदू ते कारखाने ठरले. तसेच त्यांच्या आर्थिक वाढ व विकासाचे सुद्धा ते मुख्य केंद्र ठरले. कॅ. यशवंतराव चव्हाण यांनी कृषी औद्योगिक समाजाची कल्पना मांडली व त्यास मुर्तस्वरूप देण्यासाठी सहकारी क्षेत्रास राजश्रय, प्रोत्साहन व प्रतिष्ठा मिळवून दिली. सहकारी साखर कारखानदारीस लागणारा कर्जपुरवठा सडळ हाताने करण्यात येऊ लागला. त्याच बरोबर उसाच्या शेतीसाठी कालव्याद्वारे पाणीपुरवठ्याची सोय केली. आज महाराष्ट्रामध्ये सहकारी साखर कारखाने झपाटयाने विकास पावत आहेत.

महाराष्ट्रात 1960 नंतर सहकारी साखर कारखानदारीमध्ये मोठया प्रमाणात वाढ झालेली आहे. परंतु याचा जास्त फायदा हा पश्चिम महाराष्ट्राला झालेला दिसून येतो. मात्र इतर विभागात आवश्यक तेवढा विकास झालेला नाही. त्यामुळे इतर विभागांचाही औद्योगिक विकास होणे गरजेचे आहे. मराठवाडयामध्ये शेतीचा विकास होण्यासाठी शेतक-यांना नगदी पीकाकडे वळविणे आवश्यक आहे. त्यासाठी ग्रामीण भागामध्ये कृषीवर आधारित उद्योग सुरु करणे आवश्यक आहे. हे लक्षात घेऊन कॅ. अंकुशराव टोपे साहेबांनी जालना जिल्हयातील अंबड तालुक्यात जिल्हयातला पहिला साखर कारखाना सहकारी तत्वावर 'समर्थ सहकारी साखर कारखाना' या नावाने 1982 साली स्थापन केला. अंबड तालुक्यातील शेतक-यांचे उत्पन्न वाढावे त्यांच्या राहणीमानाचा दर्जा सुधारवा व एकंदरीत तालुक्याच्या विकासात महत्वाची भुमीका या कारखान्याच्या माध्यमातून बजावली जात आहे. जालना जिल्हयात एकूण 6 साखर कारखाने आहेत. त्यांची स्थापना व तालुका यांची माहिती खालील तक्त्यामध्ये दिलेली आहे.

तक्ता क्र.1 : जालना जिल्हयातील साखर कारखाने व स्थापना

अ.क्र.	स्थापना	तालुका	साखर कारखान्याचे नाव
1.	1982	अंबड	समर्थ सहकारी साखर कारखाना
2.	1994	भोकरदन	रामेश्वर सहकारी साखर कारखाना

बाजारपेठेचा विचार केला तर भारत हा ब्राझील नंतर साखर उत्पादीत करणारा दुस-या क्रमांकांचा देश आहे.परंतु भारताचे परकीय व्यापार धोरण, राजकीय हस्तक्षेपामुळे तसेच आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत भारतीय साखरेची किंमत जास्त असल्यामुळे साखरेची निर्यात मोठ्या प्रमाणात करू शकत नाही.

कर्मयोगी अंकुशराव टोपे समर्थ सहकारी साखर कारखान्याचे ऊस गाळप, साखर उत्पादन व उतारा प्रवृत्ती विषयी माहिती खाली तक्ता क्र.2 मध्ये दर्शविलेली आहे.

तक्ता क्र. 2

कर्मयोगी अंकुशराव टोपे समर्थ सहकारी साखर कारखाना ऊस गाळप साखर उत्पादन व उतारा प्रवृत्ती

वर्ष	एकूण ऊस गाळप (लाख क्विंटल)	एकूण साखर उत्पादन (लाख क्विंटल)	साखर उतारा (टक्केवारी)
2006-07	74.49	8.58	11.50
2007-08	72.07	8.05	11.17
2008-09	45.59	5.21	11.44
2009-10	63.06	7.18	11.40
2010-11	55.74	5.87	10.55
2011-12	59.41	6.54	11.01
2012-13	43.86	4.56	10.41
2013-14	45.88	4.79	10.44
2014-15	57.82	6.03	10.44
2015-16	48.21	4.95	10.28

स्रोत :-कर्मयोगी अंकुशराव टोपे स.स.सा.का.वार्षिक अहवाल 2006-07 ते 2015-16

वरील तक्ता क्र.2 मध्ये कारखान्याने केलेले ऊसाचे गाळप साखर उत्पादन व उतारा प्रवृत्तीची आकडेवारी दिलेली आहे.2006-07 च्या गळीत हंगामात कारखान्याने 74.49 लाख क्विंटल ऊसाचे गाळप करून 8.58 लाख क्विंटल साखरेचे उत्पादन केले व साखर उतारा 11.50 टक्के राहिलेला आहे.2006-07 नंतर ऊस गाळप व साखर उत्पादन घटलेले दिसून येते.2012-13 मध्ये सर्वात कमी ऊस गाळप झालेला आहे. तो म्हणजे 43.86 लाख क्विंटल व साखर उत्पादन 4.56 लाख क्विंटल झालेले आहे.

या दहा वर्षांच्या कालखंडाचा विचार केलार तर सर्वात जास्त ऊस गाळप व साखर उत्पादन 2006-07 हंगामात झालेले दिसते. त्यानंतर ऊस गाळपात 2006-07 च्या तुलनेत प्रत्येक वर्षी घट झालेली दिसून येते त्याच प्रमाणे साखर उत्पादनात देखील घट झालेली दिसून येते. साखर उत्पादनाचा विचार केला तर 2006-07 मध्ये साखर उतारा 11.50 टक्के होता तो 2015-16 मध्ये 10.28 टक्के झालेला दिसून येतो. म्हणजेच 2006-07 नंतर साखर उतारा यामध्ये 2011-12 चा अपवाद वगळता सातत्याने घट झालेली निदर्शनास येते. साखर उत्पादन व उतारा यातील सहसंबंध कार्लपिअरसन पद्धतीने तपासला असता यामध्ये धन सहसंबंध दिसून आला.तो 0.7इतका आहे.

निष्कर्ष व शिफारशी :-

कारखान्याचा साखर उत्पादनात वाढ होण्यासाठी कार्यक्षेत्रात ऊस लागवडीखालील क्षेत्र वाढवणे, आधुनिक यंत्रसामुग्रीची उभारणी करणे, ऊस लागवडीखालील क्षेत्र उत्पादन व उत्पादकता वाढविण्यासाठी कारखान्यांनी ऊस पीक कर्ज, आडसाली - पूर्वहंगामी ऊस लागवड, ठिबक सिंचन संघ वाटप आधुनिक कृषी अवजारांचे वाटप, खते व किटकनाशकांचे वाटप, माती-पाणी